

YRKESUTBILDNING OCH KÖNSNORMER

14.55-15.20

Yrkesprogrammen präglas i många fall av traditionella könsnormer. I presentationen visas exempel på hur detta möjliggör och begränsar hur elever, lärare och handledare uppfattar och bemöter varandra.

Kristina Ledman

Pedagogiska institutionen

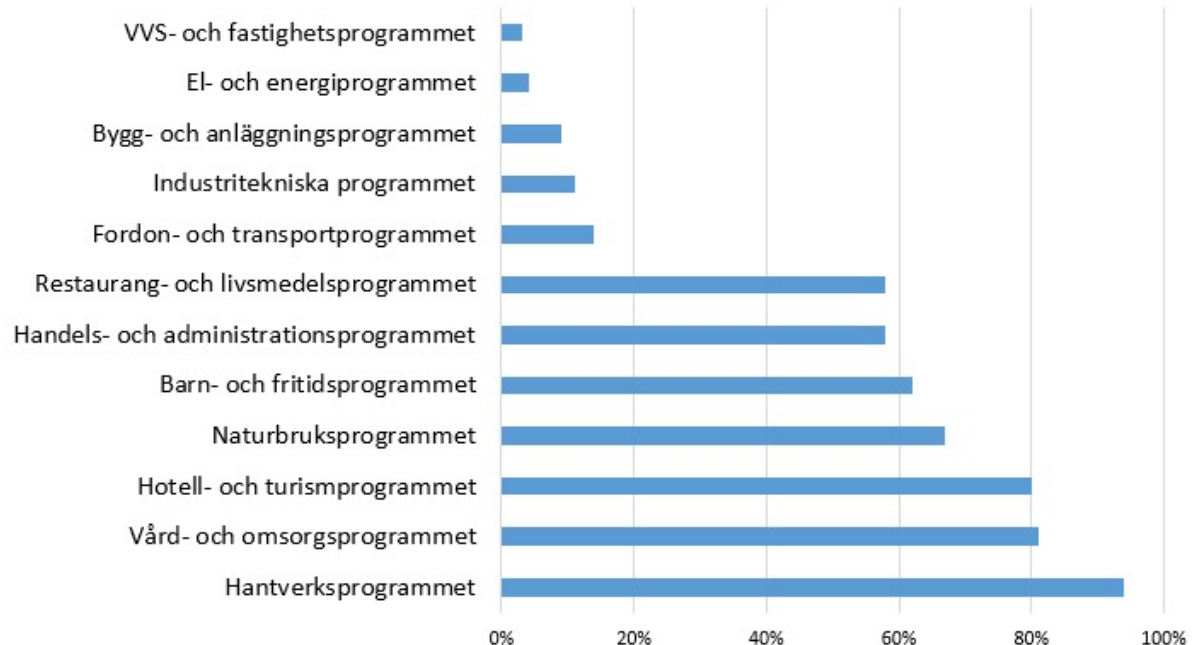

UMEÅ UNIVERSITY

EN KÖNSUPPDELAD UTBILDNING OCH ARBETSMARKNAD

Läroplanen och skollag anger att undervisning ska bidra till att motverka könsdiskriminering och verka för jämlikhet.

Det finns en tydlig skillnad mellan andel flickor respektive pojkar på yrkesprogram. En konsekvens är att eleverna får förhandla sin position och sin identitet i relation till konventionellt feminina respektive maskulina sammanhang.

Andel flickor per program, Skolverket 2020

ANALYSER AV KÖNSNORMER I POLICY OCH PRAKTIK

1. Jämförelse av styrdokument för yrkesprogrammen emellan med fokus på vilken kunskap som definieras och hur den kontextualiseras.
2. Analyser av observationer av yrkesämnesundervisning och intervjuer med elever och lärare inom VO, FT och RL.

POLICY

Vilken kunskap återfinns inom de olika programmen och vilka mönster kan vi se vad gäller fördelning av kunskap och skilda yrkesprogram? A) Förekomst av kritisk kunskap och B) Kontextualiseringar

- Störst andel kritisk/vertikal kunskap inom VO och BF
- Snarare än att motverka så förstärker läroplanerna för yrkesprogram könsskillnader:

Eftersom bygg- och anläggningsarbete påverkar samhällets infrastruktur och de miljöer man vistas i ska utbildningen ge kunskaper om ett rationellt, säkert och miljömässigt hållbart byggande. [...] Bygg- och anläggningsbranschen hanterar stora ekonomiska värden. [...] Utbildningen ska utveckla elevernas förståelse av sin egen och yrkets betydelse i arbets- och samhällslivet. (Bygg- och anläggningsprogrammet).

VÄRDET AV UTBILDNING

Program	Heltidsanställning ett år efter avslutad gymnasieutbildning	Deltidsanställning ett år efter avslutad gymnasieutbildning	% Flickor av program total
Yrkesprogram			
Hantverk	30	70	94
Vård- och omsorg	51	49	81
Hotell- och turism	49	51	80
Naturbruks	62	38	67
Barn- och fritid	54	46	62
Handel- och administration	33	67	58
Restaurang- och livsmedel	52	48	58
Fordon och transport	86	14	14
Industritekniska	96	4	11
Bygg- och anläggning	92	8	9
El- och energi	81	19	4
VVS och fastighet	83	17	3

Tabell Heltidsarbete respektive deltidsarbete och andel flickor per yrkesprogram (Sverige offentliga statistik .SIRIS.)

PRAKTIK

Intressanta resultat när vi fokuserar på flickors görande och erfارande:

- Flickorna i det traditionellt manliga fordonsprogrammet kunde hitta klassrumslika platser där de kunde vara mer privata i tal och handling.
- Vi ser också att flickorna beter sig olika i de olika programmen. Detta kan förstås av graden av frihet som fanns för eleverna genom hur undervisningen organiserades och vilka möjligheter som gavs relativt de könsnormer som präglar programmen.
- Flickorna upplever sig själva och upplevde att andra betraktade dem som *kvinnliga* arbetare. Detta framstår som särskilt tydligt inom FT.
- Flickorna tillskrivs en omsorgsdiskurs och deras bidrag i yrkesutövning värderas med utgångspunkt i egenskaper som traditionellt tillskrivs femininitet – såsom omsorg och noggrannhet, oavsett om de är elever på FT, RL eller VO.
- Elever ger uttryck för en erfarenhet från APL och yrkesundervisning att manliga arbetare överordnas kvinnliga, både inom ett yrkesområde och yrkesområden emellan.

KÖNSNORMER I UNDERVISNING: ELEVERS UPPLEVELSE AV BEMÖTANDE (EX VO)

Elev: Det är mer uppskattning om du är kille. T.ex. det var en kille på min avdelning. De var ju typ 7 eller 8 kvinnor och så var det en kille där, sen var det typ 2 från bemanningen. Då visade dom väldigt mycket uppskattning för honom; chefen, alltihopa. Det är inte så att han gör mer arbete än kvinnorna. (Fältanteckningar, Vård- och omsorgsprogrammet)

KÖNSNORMER I UNDERVISNING: ELEVERS UPPLEVELSE AV BEMÖTANDE (EX FT)

Flicka 1- alltså om man kan nåt är de förvånade

Flicka 2- Ja, alltså det är sant, om man kan någonting då blir de förvånade som fan, man ba' vouth. Men annars.

Flicka 1- som man inte kan, då blir de såhär, det är för att man är tjej, typ. Fast om ingen annan

Flicka 2 – det är sant också

Flicka 1 – de förväntar sig typ ingenting

Flicka 2 – det är ju skillnad mellan elever, alltså unga personer och typ lärarna som är typ på fordons. För lärarna, de vill ju ha oss tjejer. Finns ju typ inget mer de vill ha än att typ ta upp alla tjejer och hallå. Medan elever, typ killar och sånt där oftast tycker att tjejer inte når samma nivå som dom och om dom [tjejerna] skulle, då har mer rätt än killarna hade så skulle det tydligen vara typ ändå fel. De skulle ändå vilja säga emot. (Intervju, Fordons- och transportprogrammet)

KÖNSNORMER I UNDERVISNING: LÄRARES TAL OM ELEVER (EX FT)

När jag kommer in i hallen visar läraren mig två rullvagnar där några flickor i en annan klass plockat sönder en motor och lagt delar på ett stort ark papper och skrivit upp vad allt heter och var i motorn det hör hemma.

Läraren: Titta här hur det ser ut när tjejer jobbar. Det är helt otroligt. Aldrig att killar skulle göra så här, de slänger allt i en hög och har sen problem när de ska sätta ihop allt. Och så sabbar de för varandra. Tjejer de gör så här ordentligt och fint, killar de till och med sabbar för varandra, kan dra ut sladdar eller flytta på saker för att ställa till det för kompisarna. (Fältanteckning, Fordons- och transportprogrammet)

KÖNSNORMER I UNDERVISNING: LÄRARES TAL OM ELEVER (EX FT)

Lärare - Frågeställningen din den är lite gammal. Den är ju, idag så är det mer, jag tror att det här börjar försvinna. Det finns ju naturligtvis kvar att det är en manlig utbildning [...] och det är ju lite macho och så vidare, men jag tycker att det håller på att svänga. Sista tre, fyra åren. Mycket baserat på egentligen arbetsmarknaden, eller arbetsgivarens, också syn, de vill ju ha in mjuka värden i verksamheten. Generellt om man tittar på transportsidan så är de ju mer intresserade av att en, eller väldigt intresserad av att tjejer ska vara i verksamheten för att de är mjukare med fordonen, de hanterar fordonen på ett sätt som gör att det är mindre kostnadskrävande för arbetsgivaren. Händer mindre olyckor. Det är, ja, alltså på transportsidan så är det ju definitivt den fördelen. (Intervju Fordons- och transportprogrammet)

KÖNSNORMER I UNDERVISNING: LÄRARES TAL OM ELEVER (EX RL)

Lärare - Mmm... det som har hänt det är ju det att tjejerna har börjat ta mer plats i köket. Som de aldrig har gjort förut, vilket är jätteroligt, det är många av mina gamla elever som kliver upp och går till köksmästare ute på restaurangerna, det är fantastiskt skoj att se. för det behövs. För den, alltså de har ju den möjligheten att både trigga och lugna om man nu har anställda under sig, vilket köksmästaren har. Killar har en förmåga att antingen exploderar de eller så säger de ingenting. Jag har jobbat med kockar som har kastat knivar och tallrikar när det inte har gått som de har velat. Det tror jag inte någon tjej skulle göra. Haha (Intervju, Restaurang- och livsmedelsprogrammet).

ELEVRÖSTER OM POSITIONEN SOM KVINNliga ARBETARE OCH VÄRDET AV KVINNORS ARBETE

Elev: Man får automatiskt mer respekt om man är kille i ett kök och tar plats. Då får man mycket respekt, man behöver inte ens vara så mycket utåt. En kille kommer in i köket och är duktig, han behöver inte vara så mycket macho egentligen, han är bara duktig och då får han respekt medan om det kommer in en tjej som är lite försiktig då är det lätt att man blir nertrampad, men hon kanske är duktig, men hon det ligger fortfarande kvar i de där rollerna. (Intervju, Restaurang- och livsmedelsprogrammet)

Elev 1. Vi tar ju ändå hand om människor, det är inte datorer vi jobbar med. Man får dålig lön i alla fall. Till skillnad från (om man jobbar med) andra saker.

Elev 3: ”Det är mer kvinnor också, som jobbar på äldreboenden och hemtjänst, än män. Så man ser inte så många män.”

Elev 2: ”Ja, dem säger att vi behöver mer män hela tiden. Jag sommarjobbade förra året och nu också, alla säger att vi behöver mer män”. (Intervju, Vård- och omsorgsprogrammet)

VIKTIGA SLUTSATSER

- I jämförelsen mellan programmen ser vi att traditionella normer om femininitet, som omsorg och noggrannhet, framhålls som viktigt för flickorna i deras framtida yrkesutövande oavsett om de ska bli undersköterskor, kockar, bagare, fordonsmekaniker eller transportarbetare.
- Eleverna måste förhålla sig de könsnormer som dominerar programmet och det får betydelse för hur de värderas och bemöts.
- Flickornas röster visar att det är nära förknippat med deras självupplevda roll, men också att de upplever att könade normer och förväntningar begränsar dem.
- Med utgångspunkt i gymnasiets demokratiska uppdrag finns och bör det finnas plats inom yrkesutbildning för att erbjuda eleverna ett språk och kunskap att reflektera över hur det är och hur den ordningen kan ifrågasättas.

Ledman, K., Nylund, M., Rosvall, P.-Å. & Rönnlund, M. (2020). Being and becoming a female student and worker in gendered processes of vocational education and training. *Gender and Education*, DOI: 10.1080/09540253.2020.1815659

Ledman, K., Rosvall, P.-Å., & Nylund, M. (2018). Gendered distribution of 'knowledge required for empowerment' in Swedish vocational education curricula? *Journal of Vocational Education & Training*, 70(1), 85-106.

